

Юрій Мицик, Інна Тарасенко

З ЛИСТУВАННЯ ВАСИЛЯ КРАВЧЕНКА І БОРИСА ГРІНЧЕНКА

У статті аналізується частина листування Бориса Грінченка з етнографом Василем Кравченком. Листи засвідчують спільність світогляду обох просвітян, патріотизм і прагнення служити українському народу.

Ключові слова: листування, В. Кравченко, Б. Грінченко, просвітництво.

8 травня 2017 р. виповнилося 155 років від дня народження Василя Григоровича Кравченка — видатного українського етнографа, фольклориста, діалектолога, одного з фундаторів української етнографії. Його багатогранна постать і плідна робота неодноразово привертала увагу дослідників¹. Будучи викладачем житомирського Інституту народної освіти і завідувачем етнографічного відділу Волинського музею, В. Кравченко виховав цілу плеяду українських етнографів, краєзнавців, музейників (К. Червяк, Н. Дмитрук, П. Жолтовський та ін.). Він був пов'язаний з багатьма українськими діячами науки, літератури, зокрема М. Грушевським, І. Франком, М. Могилиничим, С. Таранушенком, В. Антоновичем, О. Маковеєм, П. Стебницьким, Б. Грінченком та ін. Епістолярна спадщина цієї непересічної особистості ще чекає своїх дослідників, але хотілося б зупинитися на листуванні з Борисом Дмитровичем Грінченком.

Внесок в українську науку і громадське життя Б. Грінченка важко переоцінити. Це збирання, упорядкування і видання етнографічних матеріалів: «Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській і сусідніх з нею губерніях» у 3 томах, «Живі струни», «З вуст народу», «Думи

кобзарські», — чотиритомного «Словаря української мови», літературна, видавнича, організаційна та громадська робота протягом недовгого життя.

На початку 90-х років XIX ст. між Б. Грінченком і В. Кравченком зав'язалося листування, оскільки обидва займалися літературою і їх погляди були близькими. Приводом для початку листування була підготовка до друку Б. Грінченком двотомника творів передчасно померлого українського письменника Трохима Зіньківського (1861–1891), його цікавила біографія останнього. В. Кравченко з дитячих років був найкращим другом Т. Зіньківського (обидва походили з Бердянська), прекрасно знав його життєвий шлях, тож з ентузіазмом відгукнувся на пропозицію поділитися спогадами. Знайомство, очевидно, відбулося заочно лише через листи, хоча В. Кравченко знав Б. Грінченка ще з розповідей Т. Зіньківського, котрий раніше почав свій шлях у літературі, а потім цікавився творами Бориса Дмитровича. З листа від 9.02.1897 р довідуємося, що на прохання Б. Грінченка В. Кравченко обіцяв вислати свою фотографію: «...Ви просили фотографічну картку — в мене не було — я знявся — чекав, а бісів фотограф не дає й досі. Хутко буде — пришлю»².

Тут відзначимо, що майже всі листи В. Кравченка до Б. Грінченка зберігаються у фонді III Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. Всього залишилося 17 листів до самого письменника і один лист до його вдови — Марії Миколаївни Грінченко (1863–1928). У 1910 р. В. Кравченко надіслав на її прохання 22 листи покійного чоловіка. Три з них теж наводимо нижче.

У першому посланні від 19.08.1891 р., написаному на маневрах поблизу м. Корнина (Житомирська обл.), Василь Григорович вибачався за затримку із написанням спогадів про товариша, оскільки військова служба не сприяла листуванню і не залишала вільного часу, обіцяв надіслати листи від Трохима до нього. Оскільки доля розвела друзів дитинства (після одруження Зіньківського контакти між ними зводилися

¹ Нині науковцями Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського (ІМФЕ) НАН України розпочато видання спадщини В.Г. Кравченка. Кравченко В. Зібрання творів / В. Кравченко. — Т. 1. Етнографічна спадщина Василя Кравченка. — К.: ІМФЕ, 2007. 254 с.; Т. 2. Зібрання творів та матеріали з архівної спадщини. — К.: ІМФЕ, 2009. — 640 с.; Розпочато й публікацію його щоденника: Рубан О. Зі спогадів Василя Кравченка (сторінки щоденника) / О. Рубан // Народна творчість та етнографія. — К., 2004. — № 1–2. — С. 39–41; Нами були розглянуті листи В. Кравченка як джерела до історії Житомирщини: Мицик Ю. Листи В.Г. Кравченка в зібранні Інституту рукопису НБУВ як джерело до наукової і культурної історії Житомирщини / Ю. Мицик, І. Тарасенко // Волинь-Житомирщина. — 2016. — Т. 27. — С. 293–301. Див. також: Костриця М.Ю. Народознавець і ворог народу (В.Г. Кравченко) / М.Ю. Костриця, Г.П. Мокрицький // Репресоване краєзнавство (1920–30-ті роки). — К., 1991. — С. 84–93; Лобода Т. Василь Кравченко. Громадська, наукова та просвітницька діяльність / Т. Лобода. — К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2008. — 238 с.

² ІР НБУВ. — Ф. III. — Спр. 37645.

до листування), то прохав Бориса Дмитровича розповісти про останні часи життя товариша³. У своїй відповіді Грінченко дякував за надсилання листів, ділився спогадами про останній період життя Зіньківського, писав про публікацію некрологів та підготовку до видання його творів.

У листі від 2.12.1891 р. В. Кравченко ділився враженнями від деяких номерів «Зорі» за 1891 р. (весь комплект часопису за цей рік йому не вдалося отримати). Крім того Кравченко ділився своїм досвідом етнографічних записів в Чигиринському та Черкаському повітах, а його дружина випадково придбала важливі зошити вчителя Заблоцького, які містили записи в Поділлі українських пісень⁴. У відповіді від 5 січня 1892 р. Грінченко сповіщав про хід публікації творів Зіньківського. Тут же він схвально відгукнувся про збір Кравченком етнографічних матеріалів, але з жалем вказував на труднощі з їх підготовкою до друку через брак часу. Все ж таки частина зібраних етнографічних записів В. Кравченка увійшла до «Етнографічних матеріалів» Б. Грінченка.

³ Кіраль С. Спогади Василя Кравченка про Трохима Зіньківського / С. Кіраль // Київська старовина. — 1997. — № 3–4. — С. 157–175.

⁴ ІР НБУВ. — Ф. III. — Спр. 37658.

Листування між громадськими діячами урвалося в січні 1898 р. Тоді В. Кравченко написав щодо підготовлених до друку пісень і необережно торкнувся теми не тільки упорядкування (редакторства) III тому, але й гонорару. Це викликало бурхливу реакцію Грінченка. Листування припинилося на два з половиною роки. 25.08.1900 р. Кравченко написав листа, в котрому він переглядав свої вчинки і просив вибачення⁵. Борис Грінченко негайно відгукнувся, цілком сприйняв вибачення, висловив думку, яка не втратила своєї актуальності й сьогодні (про необхідність єдності українців), і таким чином відносини налагодились.

У додатках наводимо п'ять документів з кореспонденції Б. Грінченка і В. Кравченка. Листи засвідчують теплі стосунки між ними, проливають світло на життєвий шлях і світогляд обох, а також письменника Т. Зіньківського. Сподіваємось, що дана публікація послужить стимулом для видання всього листування між двома великими подвижниками української справи.

Ми дещо підправили правопис листів з метою наближення його до сучасного. Так, слова «шо», «люде» передаємо відповідно як «що», «люди» і т.д., але в цілому авторський правопис збережено.

⁵ ІР НБУВ. — Ф. III. — Спр. 37638.

ДЖЕРЕЛА

1. Кіраль С. Спогади Василя Кравченка про Трохима Зіньківського / С. Кіраль // Київська старовина. — 1997. — № 3–4. — С. 157–175.
2. Костриця М.Ю. Народознавець і ворог народу (В.Г.Кравченко) / М.Ю.Костриця, Г.П.Мокрицький // Репресоване краєзнавство (1920–30-ті роки). — К.: Рідний край, 1991. — С. 84–93.
3. Кравченко В. Зібрання творів / В. Кравченко. — Т. 1: Етнографічна спадщина Василя Кравченка. — К.: ІМФЕ, 2007. — 254 с.; Т. 2: Зібрання творів та матеріали з архівної спадщини. — К.: ІМФЕ, 2009. — 640 с.
4. Лобода Т. Василь Кравченко. Громадська, наукова та просвітницька діяльність / Т. Лобода. — К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2008. — 238 с.
5. Мицик Ю. Листи В.Г. Кравченка в зібранні Інституту рукопису НБУВ як джерело до наукової і культурної історії Житомирщини / Ю. Мицик, І. Тарасенко // Волинь-Житомирщина. — 2016. — Т. 27. — С. 293–301.
6. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. — Ф. III. — Спр. 37638, 37645, 37658.
7. Рубан О. Зі спогадів Василя Кравченка (сторінки щоденника) / О. Рубан // Народна творчість та етнографія. — К., 2004. — № 1–2. — С. 39–41.

REFERENCES

1. Kiral, S. (1997). Spohady Vasylia Kravchenka pro Trokhyma Zinkivskoho. *Kyivska starovyna*, 3–4, 157–175 (in Ukrainian).
2. Kostrytsia, M. Yu., Mokrytskyi, H. P. (1991). Narodoznavets i voroh narodu (V. H. Kravchenko). *Represovane kraieznavstvo (1920–30-i roky)*. Kyiv, Ridnyi kraj, 84–93 (in Ukrainian).
3. Kravchenko, V. (2007, 2009). *Zibrannia tvoriv*. T. 1. Etnohrafichna spadshchyna Vasylia Kravchenka. Kyiv, IMFE, T. 2, 254 p. *Zibrannia tvoriv ta materialy z arkhivnoi spadshchyny*. Kyiv, IMFE, 640 p. (in Ukrainian).
4. Loboda, T. (2008). *Vasyl Kravchenko. Hromadska, naukova ta prosvitnytska diialnist*. Kyiv, IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny, 238 p. (in Ukrainian).

5. Mytsyk, Yurii, Tarasenko, Inna. (2016). Lysty V. H. Kravchenka v zibranni Instytutu rukopysu NBUV yak dzherelo do naukovoї i kulturnoi istorii Zhytomyrshchyny. Volyn-Zhytomyrshchyna, T. 27, pp. 293–301 (in Ukrainian).
6. Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. Instytut rukopysu. F.III, Spr. 37638, 37645, 37658.
- 7 Ruban, O. (2004). Zi spohadiv Vasyliya Kravchenka (storinky shchodennyka). *Narodna tvorchista etnohrafii*, 1–2, 39–41 (in Ukrainian).

* * *

Листи Б. Грінченка до В. Кравченка

№ 1

1891, жовтня 25. — ст. Юр'ївка.

Високоповажний Добродію!

Тільки сьогодні міг одержати Вашого пакунка (в таких відносинах до почти!) і зараз же поспішаюся щиро Вам подякувати за все ж, що Ви прислали. Всі Ваші листи (себто Трохимові до Вас та до К[урила]-Сем[ентовського]) верну, як тільки вони стануть міні непотрібні, хоча заздалегідь перестерігаю, що це буде не так швидко, бо зробити можу це вже написавши життєпис, а сього я ще й не починав, бо дожидаю згадок з Одеси та Києва. С Петербургу маю тільки од Мордовця коротеньку звісточку; до Пипина, після відомого його виступу у «Вестн[ике] Евр[опы]» не маю чого вдаватися та й до Бернштама теж... Але й без цього, сподіваюся, життєпис буде досить повний.

Трохим приїхав до мене тяжко хворий, але він уперто казав міні, що хворий самим шлунок. Я в справі хвороб — цілком не'віж, тим і вірив йому, бо й справді в його шлунок був неможливий. Жити ж йому в мене було погано: я живу за 37 верстов од міста, в закиненій серед степу слобідці, де нічого не можна купити, і він жививсь увесь час самою з того юшкою курячою та молоком. До того весна вдалась надзвичайно холодна, і він увесь час за того не виходив с хати; а хати в мене малі і тісні, і воздух в їх робився просто неможливий, цей воздух видимо бивав його. Ось через віщо я навіть радий був, як він поїхав од мене; я сподівався, що дома йому краще буде. Він прожив у мене трохи більш місяця. Балакати з ім можна було тільки тоді, як його не трусила пропасниця, а вона його за того не покидала і тільки наприкінці, перед виїздом йому мовби полегшало. Але в ті часи, як з ім можна було балакати, він виявляв таку силу життя, так усім цікавився, такі укладав собі плани надалі, що і в мене одгонив усяку думку про його смерть: не знаючи його справжньої хвороби я, в купі з ім, сподівався, що він може одужати. Перший лист його з дому я одержав у Харкові (туди я зараз же після його виїзду мусів виїхати) — в йому він писав, що йому погіршало. Другий лист я одержав через два дні, здаєця, писання було твердіше, він писав, що дієта «дуже хороше впливає на його» і йому кращає, і прохав купити деякі книжки. Я одмовив йому на обидва листи двома листами, потім писав ще, але писав уже (не знаючи цього) до мертвого.

Ви пишете, що не читали його некрологів. Але ж «Зоря» дозволено у Росію — хіба Ви цього не знаєте? Її у всякому разі варто передплачувати — це єдиний український літературно-науковий орган, що його пущено в Росію. Тепер «Зоря» значно покращала, побільшала, друкуєця фонетичним правописом, матеріал літературний зробивсь живіший та добірніший і додались ще й портрети (у кожному числі) українських діячів (у ч. 20 буде, мабуть, Трохимів портрет).

Ціна їй 6 руб. на рік, адреса: Львів, улица Академічна, ч. 8 (Oesterreich — Galizien — Lemberg).

Я вже одіслав у «Пр[авду]» Трохимове оповідання «Моншер-козаче», тепер готую для «Зорі» його розправу «Молода Україна, її становище і шлях», далі підуть другі праці. Як видрукуєця все, по журналах, тоді все, вкупі з життєписом та с портретом, видастьця одним томом у Галичині (дещо, мабуть, можна бути надрукувати і в нас, хоча за се не ручусь).

Дуже дякуватиму, якщо Ваш знайомий пришле міні згадки про Трохима та його листи. Подякуйте од мене і добродієві Сементовському-Курилові, а Вам я сам ще раз вельми дякую. Тільки якщо присилатимеця що до мене, то вже по такій адресі: В г. Луганск (Екатерин[ославская губерния]), а оттуда на станцію Юрьевку Дон[ецкая(?)] [...] ж. д. міні, а на прості листи — стара адреса (ст. Юр'ївка).

Поки ж бувайте здорові!

Щирий та прихильний до Вас Б[орис] Грінченко

[18]91.X.25

ІР НБУВ. — Ф. III. — № 41225. — Автограф.

№ 2

1892, січня 5.

Відмова на лист з дня 2.XII.[18]91.

Шановний Добродію!

Беручи з Вас приклад, і я забарився з одмовою. Але ж то була робота, а святками хвороба. Так воно й сталося.

Ви даремне зробили так, що виписали собі саме 20 ч. «Зорі». Раз те, що про Трохима є ще у двох числах, а в третьому числі Трохимове оповідання (а Ви ж хочете мати його твори), а друге — «Зоря» тепер стала такою, що її повинен мати у себе кожен щирий Українець. Тим не погано зробите, якщо просто випишете її за увесь р. 1891 — це не політичний часопис, що має значіння тільки в свій час.

Трохимові твори друкуватимуться в «Зорі» і в «Правді». Останню в Росію заборонено. Окрім того всі його твори, вкупі з життєписом та с портретом думаю видати одним томом у Львові, але коли се буде — і сам не знаю. Найголовніша зачіпка — з життєписом. Не можу почати його, бо досі не одержував обіцяних згадок про його київське та петербурзьке життя. Окрім того його недруковані твори zostалися здебільшого невироблені, часом дещо з їх навіть позагублювалося (бо покійник мав звичай писати на клаптиках), — мороки з їми чимало. Особливо багато буде клопоту з найбільшою його працею про штунду і не знаю навіть, чи й доведу її до краю, бо вона більш матеріяли, ніж написаний вислід.

Дуже цікаві маєте Ви етнографічні матеріяли. Але ж мушу — хоч і з жалем великим сказати, що даремне покладали Ви на мене надію. У мене в самого лежить ціла купа такого добра, і я цілком вже кілька років уряд не маю часу торкнутися до їх. А особливо ще тепера, бо Трохимових творів стане на рік або й більш. Не подумайте, земляче, що викручуюсь, але щира правда, що завсіди стільки нагальної роботи, що за таку хоч і важливу, але не нагальну працю, як упорядкувати етнографічні матеріяли, не можу й думати. А чому б Вам самим не узятися до цього діла? Ви все ж живете у місті і Вам легше здобувати потрібні книжки (я ж де їх тут візьму? А без їх же неможливо!) Візьміть собі за зразок чию систему, звірте варіанти та й готуйте! А іншого кого — не знаю, чи знайдете...

Якщо маєте дітей, то презентуйте їм «Дзвінок» (Львів, ул. Чарнецького, ч. 26. Ціна 4 руб.). Часопис так собі, не дуже гарний, але як кращого нема, то й цей буде добрий. А знаєте, я недавненько лічив періодичні видання в Галичині та на Буковині. Року 1885 їх було 9 (лічучи «Бібліотеку наук[ового] Тов[ариства]» за нарізне видання), а тепер їх 18 (та в Америці одно).

Поки бувайте здорові! Щирий та прихильний до Вас В[асиль] Ч[айченко]

1892.I.5(17).

ІР НБУВ. — Ф. III. — № 41225. — Арк. 79–80. — Автограф.

№ 3

1900, серпня 31.

Шановний Добродію!

Так багато поминуло часу, відколи сталося проміж нами згадане у Вашому листі непорозуміння, що я вже звик його мало пам'ятати, а після Вашого щирого останнього листа і зовсім забув. І се мені ще й через те до вподоби було зробити, що надо мною завсіди (слова, набрані курсивом, закреслені Б. Грінченком. — Ю. М., І. Т.) Не покидає мене завсіди думка, що нами, свідомими українцями, не поле засіяно, щоб нам іще сваритися, витратити на особисті непорозуміння ту силу, яку наша невеличка інтелігенція всю повинна положити на громадську роботу. Хай же всяка сварка йде «на очерета та на болота», а в нас хай буде тихо та злагодо.

Стискаю Вашу руку.

З великим ушануванням Б[орис] Г[рінченко]

1900.VIII.31.

ІР НБУВ. — Ф. III. — № 37638. — Автограф.

Листи В. Кравченка до Б. Грінченка

№ 4

1901, березня 3.

Христос Воскресе, Високоповажний Добродію!

Одібрав від вас четвертого тома Ваших матеріалів, а не подякував за тим, що чекав деяких листів покійного Трохима і щоб потому сповістити Вас об цьому. Справді — листи дістав і хоч нема в них нічого особистого, але це листи його першого кохання. Не знаю, що зробити з ними? Колись, пам'ятаю, Ви брали його листи до мене, а чомусь вони ніде не надруковані. Може, ції теж заслати до Вас?

Сього року, рівно через місяць, кінчається десять літ з часу смерті Зінківського, варто було би по деяких часописах надрукувати згадки. Може, ми у своїй «Волині» теж щось змістимо.

Добродію, будьте такі ласкаві вволіть мою молю (мабуть, «волю». — М. Ю., І. Т.) — вона не велика для Вас, а мені ніяк без Вас не обійтись: колись, пам'ятаєте, як Ви у перше збирались складати, упорядковувать першого тома Зінківського — Ви звернулись до мене, щоб я деякі свої згадки про нього подав до Вас. Я тоді ж цеє зробив, одіслав до Вас кілька листів поштового паперу дрібненько пописаного, а собі дубліката з тих згадок не лишив.

Чи не будете ласкаві — пришліть міні ті мої папірки. Я знаю — вони Ваша власність, але позичте міні їх на якийся час — я Вам їх знову верну.

Зостаюсь щирий до Вас В. Кравченко

3.ІІІ.1901.

P. S. Моя адреса: Житомир, Банная, д. Вильке.

ІР НБУВ. — Ф. ІІІ. — № 37641. — Арк. 2 зв. — Автограф.

№ 5

1901, квітня 23.

Шановний Добродію!

Зовсім таки згоджуюсь на те, щоб тепера змістити згадки про Трохима у «Вістнику» або у К[иївській] Ст[аровині], тільки, власне, я не маю на це жадної вільної хвилини, і як сьогодні одібрав Вашого листа, то вже начорно скінчив статтю для «Волині». Пишучи її, я більш усього, звичайно, користувався Вашою працею, а по часті і своєю. Коли де роблю виписки, то прямо вказую, що це Ваша праця. Я навіть не зачіплюю того, що мало не всі етнографічні матеріали нібито Трофимові у т. І-му Вашого видання не його, а моя власність. Слави собі тим не здобуду, а йому її не вмалю. Це ті матеріали, що я подав йому до його українського календаря. Свого нового до статі мало чого додаю, хіба там, де у Вас дещо було, на мій погляд, незрозуміле декотрим людям, як от через що то Трохима отставили від служби. Вашим виданням я найбільше скористався за тим, що воно вироблене Вами прекрасно, і у нас у Росії мало хто й знає як про Трохима, або й про його видання та про погляди, хіба опруч свідомих українців, та й то не всі.

Цєю статтею я хочу, щоб дехто з так званих «землячків» знали, що був Трохим і що навіть ідеї провадив такі, з котрими зовсім таки не страшно балакать прилюдно.

Згадайте, вернувшись назад, які обставини у націоналізму і особливо українському стояли літ десять-вісім тому назад — за них мало не на кожному крокові могли вас схопити, запакувати туди, де Макар телят не пасе, а от тепера, бачте, навіть можна по деяких часописах містити навіть статі про цеє, а коли цеє можна, то чому ж не писать? Хай прищеплюються погляди націоналізму більшій частині людей! На мій погляд, фанатизм деяких туполобих, щоб про все говорити тільки по-українськи — річ тяжка! Як ми самі до себе тільки говоритемем, то хто ж нас почує?

Уже давно добивався я у нашому повітовому комітеті народної тверезості, щоб просили міністра фінансів, а щоб він від себе просив міністра освіти про дозвіл 16 книжок для безплатних народних бібліотек. Звернулись до губер[н]ського комітету, там хвостом крутили, щоб були Юди, були й Пилати і т. і... Допіро таки добився, щоб прямо нам писати до міністра фінансів, минуючи губер[н]ського комітету, а наш повітовий предводитель має великого хвоста, довго ним виляв, а нарешті — мусив підписати. Тепер ми боїмось, щоб часом ні з того, ні з сього наш міністр фінансів не вернув, що от, мов, самі могли б звернутися до міністра освіти!

Що це так — ми без них знаємо, але нам треба скористатися з лібералізму міністра фінансів і за тим, щоб Ви або хтось з чернігівців зараз же звернувся до петербургських землячків, щоб вони направили цеє діло у канцелярії міністра фінансів як слід. На мій погляд — цеє діло найкраще міг би зробити Петро Іануарієвич Стебніцький, що його адреса й Вам відома. Тільки я боюсь, щоб часом ця людина не була з хвостиком, бо я уже писав до нього об цьому — він мені — а ніже не відписав!

А може, ще й теє для нього має значіння, ми, бачте, у одному міністерстві служимо, то я тільки «надворний», а він уже «колезький совітник»!

Щоб моя праця не пропала на вітер, нашого папера до міністра я прохав тут затримати до завтрього, а Ви тим часом, не гаючи хвилинки, мерщій пишіть коли можете — може, Вас хутчій послухають, бо як не кажіть, а коли, здорові, знаєте, Вас усе ж таки поважають генералом, хоч би й не великим.

У книжках, що просимо про їх дозвіл, є декілька Ваших та Вашої дружини.

Зостаюсь зовсім таки щирий до Вас В. Кравченко

23.IV.1901. Житомир.

Р. С. Листи Трохимові, що маю їх у себе — пришлю, а мені, коли Ваша ласка, мої згадки позичте — я хотів би дещо й з свого життя написати — воно в мене і особливо змалку було навіть цікавіше, ніж Трохимове.

Ваш В. Кравченко

ІР НБУВ. — Ф. III. — № 37640. — Арк. 2 зв. — Автограф.

КОМЕНТАРИ

№ 1

Сементовський-Курило Костянтин Максимович (псевдонім — Калайденський; (1823–1902) — український етнограф, фольклорист і літературний критик.

Мордовець Данило Лукич (Мордовцев) (1830–1905) — український письменник, історик, публіцист, писав українською і російською мовами. Походив зі старовинного українського козацького роду.

«...до Пипина» — Пипін Олександр Миколайович (1833–1904) — російський учений, літературознавець (історія літератури), етнограф, академік Петербурзької АН (1898), дійсний статський радник, почесний член НТШ (з 1903). Друкувався в «Современнике» і «Вестнике Европы».

«**Бернштама**» — Бернштам Вільям Людвігович (1839–1904) — український громадський діяч, упорядник творів Т.Г. Шевченка.

«**Правда**» — український народовецький літературно-науковий журнал, вперше надрукований 1 квітня 1867 р. Журнал виходив у Львові з перервами до 19 червня 1898 р. Тут друкувались статті історичного, етнографічного, літературного і мовного характеру та художні твори П. Куліша, М. Вовчка, І. Нечуя-Левицького, І. Франка, В. Шашкевича та ін.

«**Зоря**» — літературно-науковий і громадсько-культурний часопис-двотижневик, що виходив протягом 1880–1897 рр. у Львові (Австро-Угорщина) «для руских родин». У 1880–1884 рр. видавався О. Партицьким. Від 1885 р. журнал належав Літературному товариству ім. Шевченка.

«**Моншер-козаче**» — гумористичне оповідання Т. Зіньківського, опубліковане у «Правді» (1892 р., ч. VI, VII, VIII).

«...тоді все, вкупі з життєписом та с портретом, видасться одним томом у Галичині» — у 1893 р. вийшло видання «Писання Трохима Зіньківського». Зредагував та життєпис надав Василь Чайченко. Книга перша. (З портретом авторовим). Друковано під наглядом К. Паньковського (Львів). У 1895 р. у другій книзі опубліковано етнографічні записи Т. Зіньківського, «Молода Україна, її становище і шлях», інші статті та бібліографічний покажчик творів Т. Зіньківського.

№ 2

«**Дзвінок**» (в оригіналі — «Дзвонок») — український ілюстрований двотижневик для дітей і молоді, видавався у Львові в 1890–1914 рр. Видання призначалося для дітей середнього і старшого шкільного віку. У журналі друкувалися матеріали з історії, літературознавства, етнографії, географії, природничих наук тощо. Багато уваги часопис приділяв художній літературі, яка була представлена творами як українських поетів, письменників, так і перекладами найкращих творів класиків іноземної літератури.

«...лічучи «Бібліотеку наук[ового] Тов[ариства]»» — очевидно, мається на увазі Наукове товариство ім. Шевченка.

№ 4

«**Одібрав від вас четвертого тома Ваших матеріалів**». Очевидно, В. Кравченко має на увазі свіже видання Б. Грінченка «Из уст народа. Малороссийские рассказы, сказки и пр.» (1900).

№ 5

«...декілька Ваших та Вашої дружини» — у 1894 р. у Чернігові Б. Грінченко організував «Видавництво Б.Д. Грінченка», яке в тяжких цензурних умовах з 1894 до 1900 р. видало 46 назв українських книжок для народу загальним накладом понад 170 тисяч примірників. Серед видань твори Т. Шевченка, Є. Гребінки, Л. Глібова, М. Коцюбинського, М. Грінченко. М. Грінченко також писала і робила переклади з іноземних мов під псевдонімом Марія Загірня.

Yurii Mytsyk, Inna Tarasenko

FROM BORYS GRINCHENKO'S CORRESPONDENCE WITH VASYL KRAVCHENKO

The article analyses some of Borys Grinchenko's correspondence with an ethnographer Vasyl Kravchenko. The letters contain information on the life and activities of two prominent public figures, the publication of ethnographic materials. The letters also reveals the last period of the life of the writer T. A. Zinkivskyi. The letters testify the common outlook, patriotism, the desire to serve the Ukrainian people, and the struggle for raising the level of education.

Key words: *correspondence, Vasyl Kravchenko, Borys Grinchenko, education.*

Дата надходження статті до редакції: 25.10.2017.